На "Білого оленя" можна натрапити несподівано, блукаючи вуличками між Фліт-стрит і Набережною. Немає рації говорити, де саме він міститься: небагатьом з тих сповнених рішучості шукачів щастило дістатись до мети. Спершу вам аж ніяк не обійтись без провідника, та згодом ви, мабуть, зорієнтуєтеся самі, якщо заплющите очі й покладетесь на інстинкт. До того ж, відверто кажучи, нікому в клубі не буде до смаку поява нових відвідувачів, принаймні під час "нашої" вечірки. Та й без них тут уже виявиться забагато людей. Що стосується самого приміщення клубу, то його час від часу трясе, коли працюють друкарські машини, а з вікна туалету для чоловіків відкривається панорама Темзи. Ззовні клуб нагадує звичайнісінький шинок, це відповідає дійсності протягом п'яти днів на тиждень. Бар і салон — на першому поверсі; тут — звичайні для таких закладів панелі мореного дуба, матове скло, пляшки за шинквасом, ручки пивних агрегатів... Загалом — нічого незвичайного, і лише музичний автомат у барі нагадує про двадцяте сторіччя. Його встановили під час війни у сміхотворному намаганні створити затишок для американських солдатів, тож нам у першу чергу слід було пересвідчитися, що він ніколи більше не працюватиме.

Гадаю, настав час пояснити, хто такі "ми". Це виявилося не так просто, як я спершу гадав, оскільки скласти повний каталог членів клубу "Білий олень" буде, мабуть, неможливо і, напевне, геть нецікаво. Отже, до цього можу лише додати, що "ми" розпадаємось на три основні категорії. До першої належать журналісти, письменники й редактори. Журналісти, звісно, позбігалися сюди з Флітстрит. Ті, хто не хапав зірок з неба, подалися до інших місць; залишилися найстійкіші. Що ж до письменників,

то більшість їх дізналась про нас від колег. Вони з'явились тут у пошуках матеріалу і потрапили в пастку.

А там, де з'явились письменники, рано чи пізно з'являються й редактори. Якби Дрю, хазяїн клубу, отримував проценти від

літературного бізнесу, що процвітав тут, то забагатів би (є підозра, ніби він і так багатий). Один з наших дотепників якось підмітив, що для "Білого оленя" стали звичними суперечки кількох обурених авторів з непохитним редактором в одному кутку клубу, в той час як в іншому кілька завзятих редакторів сперечалися з непоступливим автором.

Що стосується літературних справ, хотів би застерегти, що згодом ви матимете нагоду познайомитися з ними більш детально. А тепер давайте коротко поговоримо про вчених. Що їх привело сюди?

Звичайно, Біркбек-Коледж міститься через дорогу, а Кінгз — за кілька сот метрів на Стренді. Втім, це пояснення не викликає сумніву, хоча не останню роль відігравали персональні рекомендації. До того ж багато хто з наших вчених — письменники, а чимала частина письменників — учені. Досить заплутано, однак нам подобається саме так.

До третьої категорії нашого мікровсесвіту належать ті, кого можна досить вільно назвати "зацікавленими аматорами". Їх приваблювала до "Білого оленя" атмосфера загальної суєти, але найбільше задоволення вони одержували від бесід і компаній, тож тепер приходять щосереди, у "наш" день. Інколи вони збивались із темпу й сходили з дистанції, та на їхнє місце ставали новачки.

Немає нічого дивного в тому, що з таким могутнім потенціалом нам не доводиться нудьгувати по середах у "Білому олені". Тут можна почути не тільки дивовижні історії, але й стати свідком надзвичайних подій. Приміром, якось професор, проїздом до Гарвела, забув портфель, у якому... втім, не будемо вдаватися до подробиць, хоча тоді ми не пройшли повз цю подію. А ще найбільш цікаво... Агенти росіян можуть відшукати мене в кутку за дошкою для метання дротиків. Я знаю собі ціну, однак зі мною легко домовитись.

Тепер, коли я думаю про це, видається дивним, чому ніхто з колег не спробував записати згадані історії. А може, справа в тому, що за деревами не побачили лісу? Може, забракло стимулу? Ні, таке пояснення не витримує критики, адже більшість із них злидарюють так само, як і я, й так само гірко скаржаться на Дрю з його принципом нікому не давати в борг. Я побоююсь, що поки відстукаю ці слова на старому тихому "ремінгтоні", Джон Крістофер, або Джордж Уїтлі, або Джон Бейнон уже працюють не покладаючи рук над першокласним матеріалом. Таким, наприклад, як історія з шумопоглиначем Фентона...

Не знаю, коли все це почалось: одна середа схожа на іншу, і тепер важко пригадати точну дату. До того ж, декому неважко на кілька місяців розчинитись у юрбі завсідників "Білого оленя", перш ніж про нього згадають. Можливо, саме так трапилось і з Гаррі Первісом, адже коли я звернув на нього увагу, він уже знав багатьох із нашої компанії. Коли я думаю про це, мені здається, тут його досягнення значно більші, ніж мої.

І хоча я не знаю коли, та знаю абсолютно точно, як це все почалось. Берт Гагтінс мав здібності до каталізу, а точніше, не він сам, а його голос. Своїм голосом Берт міг каталізувати що завгодно. Коли переходив на довірливий шепіт, здавалось, це сержант проводить на плацу стройові навчання цілого полку. А коли залишав клуб, розмови раптом стихали, й ми вичікували, поки наші вушні перетинки звикнуть до тиші.

Якось Берт Гагтінс вийшов із себе, розмовляючи з Джоном Крістофером (ми всі так чи так опинялись у подібній ситуації), і внаслідок своїм голосом розстроїв шахову партію, що проходила в глибині салону. Як завжди, гравців кільцем обступили були охочі давати поради, і всі ми здригнулись, приголомшені громовим голосом Берта. А коли стихло відлуння, хтось мовив: "От якби примусити його мовчати..."

Аж тут вихопився Гаррі Первіс:

— А знаєте, є такий спосіб.

Не впізнаючи голосу, я роззирнувся й побачив акуратно вдягненого чоловічка років під сорок. Він курив одну з тих різьблених німецьких люльок, які завжди викликали в мене асоціації з годинниками із зозулею та Шварцвальдом. Це була єдина його нетрадиційна річ, в усьому іншому він нагадував дрібного службовця міністерства фінансів, який прибрався, щоб іти на збори асоціації бухгалтерів.

— Вибачте, що ви сказали? — спитав я.

Він не звернув на мене уваги, лише ледь доторкнувся до люльки рукою. Саме тоді я й збагнув, що ця штука зовсім не схожа на дерев'яну люльку, як я спочатку думав, а являє собою значно витонченіше пристосування з металу та пластику, щось на зразок невеличкого хімічного заводика. Тут була навіть пара мініатюрних клапанів. Справді, чим не завод?..

І хоч мене не так легко приголомшити, я не приховував зацікавленості. А чоловічок лише самовдоволено посміхнувся.

— Чого тільки не зробиш задля науки. Ця ідея належить біофізичній лабораторії. Там хочуть точно визначити природу тютюнового диму, от і придумали ці фільтри. Ви знаєте давні балачки про те, чи призводить куріння до раку язика, і якщо так, то яким чином? Уся складність у тому, що це потребує величезної, так би мовити, роботи по дистиляції для виявлення деяких прихованих побічних продуктів. Тож і доводиться багато курити.

— Чи не заважає уся ця сантехніка одержувати насолоду від куріння?

— Не знаю. Адже я доброволець. А взагалі я не курю.

— Оце так!..— тільки й зміг промимрити я, а тоді пригадав, з чого почалася наша розмова.— Ви сказали,— вів я далі, й досі відчуваючи

легкий дзвін у лівому вусі,— ніби існує спосіб примусити Берта мовчати. Хотілося б знати, як саме, якщо це тільки не метафора.

— Я саме думав,— відповів Гаррі, пихкаючи люлькою,— про шумопоглинач бідолашного Фентона. Сумна історія, втім, як на мене, досить повчальна для всіх нас. Хто знає, можливо, колись хтось удосконалить цей пристрій і заслужить благословення людства.

Чмок, буль, буль, хлюп...

— Ну, то розкажіть. Коли це трапилось?

Він зітхнув.

— Шкода, що я все це пригадав... Утім, якщо ви наполягаєте, і, звичайно, за умови, що історія не вийде за межі цього закладу.

— Ну-у, певна річ.

— Руперт Фентон був одним із асистентів у нашій лабораторії. Розумака, тямився на механіці, а от теорію знав слабкувато. У вільний час він завжди конструював різні штуковини. Як правило, задуми були добрі, але винаходи майже ніколи не працювали. Однак це аж ніяк не засмучувало його: гадаю, Фентон мав себе за сучасного Едісона й вірив, що йому поталанить якось пристосувати до діла радіолампи та інші дрібниці, які валялися скрізь у лабораторії. Оскільки ця метушня не заважала Фентоновій роботі, ніхто йому не перешкоджав, а асистенти-фізики навіть підбадьорювали, адже будь-який прояв ентузіазму несе в собі свіжину. Однак ніхто й не сподівався від Фентона чогось особливого, оскільки, здається мені, навряд чи він міг би визначити, чому дорівнює сума x + y.

— Невже був такий неук? — здивувався хтось.

— Можливо, я дещо перебільшую, скажімо, ху + х. В усякому разі, він мав суто практичні знання,— розумієте, робив ставку на приблизні підрахунки. Запропонуйте йому електричну схему будь-якої складності — й він зробить вам пристрій. Але якщо це буде щось дійсно просте, скажімо телевізор, то не збагне нічого. Ситуація ускладнювалась тим, що Фентон не усвідомлював власної обмеженості. В цьому крилася, як ви пізніше пересвідчитесь, головна небезпека. Гадаю, ідея народилася в нього, коли він спостерігав акустичні експерименти студентів, які мають відзнаку з фізики. Я думаю, ви знаєте, в чому полягає суть явища інтерференції.

— Звичайно,— відповів я.

— Ні! — гукнув один із шахістів, який облишив гру (мабуть, тому, що програвав).— Я не знаю.

Гаррі зміряв його таким поглядом, наче перед ним була істота, що не мала права в суспільстві, яке винайшло пеніцилін.

— У такому разі,— процідив він холодно,— треба дещо прояснити...— Помахом руки Гаррі відхилив наші обурені протести.— Ні, я наполягаю. Ті, хто не розбирається в цих явищах, потребують пояснення. Варто було лише розтлумачити теорію й бідоласі Фентону, поки ще він мав час...

Гаррі зиркнув на збентеженого шахіста й почав:

— Не знаю, чи доводилось вам міркувати над природою звуку. Слід відзначити, звук складається із серії хвиль, що розповсюджуються в атмосфері. Втім, вони не мають нічого спільного з морськими хвилями, зовсім ні! Морські хвилі — це рух угору і вниз. А звукові хвилі являють собою послідовне стискання і рарефакцію[1].

— Раре — що?

— Раpефакцію.

— Ви маєте на увазі раpефікацію?[2]

— Ні. Я не певен, чи існує таке слово, а якщо існує, то його не повинно бути,— парирував Гаррі Первіс із апломбом сера Алана Герберта, який сипле дурними неологізмами.— То на чому я зупинився? Ах, так: на природі звуку. Коли створюємо шум, від найтихішого шепоту до того гуркоту, який щойно чули, в атмосфері відбувається серія змін напруги. Чи доводилося вам спостерігати, як працюють маневрові локомотиви на запасних коліях? Ось вам чудова ілюстрація цього явища. Уявіть собі довгу низку вагонів, з'єднаних між собою. Один кінець низки дістає поштовх, перші два вагони рушають разом,— у результаті стискаюча сила проходить усім составом. А в зворотному напрямку відбувається протилежне явище — раpефакція, я повторюю: раpефакція, оскільки вагони знову роз'єднуються.

Усе досить просто, коли маємо справу з одним джерелом звуку; тут виникає ще одна група коливань. А коли візьмемо два типи хвиль, що рухаються в одному напрямку? Тут виникне явище інтерференції, яке можна проілюструвати рядом дослідів у галузі фізики елементарних часток. Єдине, чого слід боятися, й думаю, ви всі зі мною погодитесь, це якщо хтось примусить дві групи хвиль поширюватись асинхронно; внаслідок цього повністю зникне звук. Одна звукова хвиля одержить імпульс стискання в найвищій точці розрідження іншої, в результаті не відбудеться ніяких змін, отже, не буде й звуку. Повертаючись до мого прикладу з вагонами, можна провести таку аналогію, коли останній вагон одержує поштовх і ривок одночасно. В цьому випадку взагалі нічого не відбудеться.

Немає сумніву: дехто з вас уже зрозумів, на що я натякаю, збагнув основний принцип роботи шумопоглинача Фентона. Я уявляю, як молодий Фентон аргументував свою точку зору. "В нашому світі,— десь-то говорив він сам собі,— надто багато шуму, і той, хто зможе винайти

досконалий шумопоглинач, буде щасливим. Отже, який можна зробити висновок?.."

Фентон недовго думав, щоб дати собі правильну відповідь, адже був хлопець кебетний. Його базова модель виявилася досить простою й складалась із мікрофона, спеціального підсилювача та пари гучномовців. Звук надходив у мікрофон, підсилювався, а потім ішов у зворотному напрямку так, що це не співпадало із фазою початкового шуму. Потім його перепускали через гучномовці; вихідна хвиля і та, що утворилася, взаємознищувались, і в результаті наставала тиша.

Звичайно це було не головне. Тут потрібен був пристрій, який забезпечив би необхідну напругу анулюючої хвилі, інакше б ми опинилися навіть далі від мети. Але це суто технічні деталі і мені б не хотілося марно запаморочувати вам голови. Як визнає більшість із вас, тут маємо справу із звичайним негативним зворотним зв'язком.

— Одну хвилинку! — втрутився Ерік Мейн, який, слід відзначити, вважався експертом у галузі електроніки і редагував якусь телегазету чи щось подібне. Він зробив радіовиставу про космічний політ, але це вже тема для іншої розмови.— Хвилинку! Тут щось не так. Ви ніяк не зможете досягти тиші в такий спосіб. Адже неможливо пристосувати фазу...

Гаррі Первіс знову потягнув люльку до рота. Якийсь час чулося лише зловісне булькання, й це нагадало мені перший акт "Макбета". Потім Гаррі кинув розлючений погляд на Еріка.

— Ви хочете сказати,— холодно процідив він,— що це вигадка?

— Ну-у, я б цього не сказав, але...— Ерік знітився, щось примусило його замовкнути. Він витяг з кишені пакет з набором конденсаторів, які, здавалося, позаплутувались у його носовій хусточці, й надовго принишк.

— Як я вже говорив,— спокійно повів далі Гаррі Первіс,— саме такий принцип дії Фентонового шумопоглинача. Його перша модель була не досить потужна й не могла працювати, коли рівень шуму виявився надто високим або надто низьким: результат виходив несподіваний. Коли апарат умикали й хтось намагався говорити, було чути два протилежних полюси звуків — слабкий писк кажана й низький гуркіт. Та невдовзі Фентонові пощастило: застосувавши більш лінійну схему (хай йому чорт, ніяк не можу обійтись без технічних подробиць!), в останній моделі він досяг повної тиші не просто у звичайній кімнаті, а й у великому залі. Ось так...

Слід сказати, Фентон був не з тих винахідників, які ховають свої винаходи, аби ніхто не "запозичив". Він охоче ділився ідеями з персоналом і студентами щоразу, коли знаходив слухачів. Сталося так, що одним з перших, кому продемонстрував свій удосконалений шумопоглинач, був студент факультету гуманітарних наук, Кандал, здається, його прізвище, який вивчав ще й фізику. Шумопоглинач справив на нього велике враження. Одначе Кандал не уявляв собі можливостей його комерційного застосування, навіть того, який порятунок може принести апарат нещасним вухам стражденного людства. Навпаки: в Кандала виникли зовсім інші ідеї...

З вашого дозволу, трохи відхилюсь од теми. В нашому коледжі процвітає музичне товариство, яке за останні роки так зросло, що вже може виконувати нескладні симфонії. На той час, про який я веду мову, товариство взялося за надзвичайну справу: вирішило поставити оперу молодого талановитого композитора, прізвище якого було б непорядно тут називати, оскільки тепер воно загальновідоме. Назвемо його умовно Едвардом Інґлендом. Не пам'ятаю назву опери, однак у ній ішлося про трагічну любов, яка з певних причин була мені незрозуміла. Чомусь вважається, що в супроводі музики такі набридлі драми стають менш безглуздими. Безперечно, багато залежить від музики, але...

Я й досі пам'ятаю, як вивчав програмку, чекаючи, поки піднімуть завісу, але так нічого до пуття й не второпав. Події розгорталися в епоху

пізнього вікторіанства, а головними героями були Сара Стемп, пристрасна жінка, яка працює на пошті, Волтер Партрідж, похмурий лісник, та син есквайра, забув, як його звали. Затерта історія про вічний любовний трикутник, яка ускладнювалася забобонами місцевих жителів: а бува через новий телеграфний апарат у корів пропаде молоко й не буде телят?

Отже, звичайна мелодрама без прикрас. Син есквайра не бажає зв'язувати свою долю з поштаркою, а лісник, доведений відмовою Сари до безтями, жадає помсти. Трагедія досягає кульмінації, коли Сару знаходять задушеною в мішку з незапитаною кореспонденцією. Односельці вішають Партріджа на телеграфному стовпі, викликавши обурення лінійних монтерів. Передбачалося, що Партрідж співатиме арію, коли його вішатимуть, я жалкую, що пропустив саме цей момент. Син есквайра заливає горе горілкою й вирушає в мандри до якоїсь колонії, щось таке.

Хочете знати, до чого я веду, та наберіться трохи терпіння. Справа в тому, що поки розігрувалась оця вигадана сцена, за лаштунками відбувалася справжня трагедія. Фентоновому приятелеві Кандалу відмовила молода особа, яка мала співати партію Сари Стемп. Не думаю, що Кандал був занадто злопам'ятним, однак він здобув унікальну можливість помститися. Будьмо відвертими: адже й студентське життя породжує атмосферу певної безвідповідальності.

Я бачу на ваших обличчях проблиски розуміння. Але ми, тодішні глядачі, нічого не підозрювали. Серед публіки були вельми шановані особи на чолі з президентом коледжу, а деканів і професорів найшло хоч відбавляй. І досі не збагну, як їх усіх тоді зібрали. Та я й сам не відомо чому там опинився.

Увертюра потонула у схвальних вигуках, оплесках і навіть свисті, яким вітали артистів найбільш галасливі глядачі. Мабуть, я не зовсім справедливий до них: вони могли краще за мене тямитися на музиці.

Згодом підняли завісу. Сцена зображувала майдан містечка Додцерінґ-Слафлей, 1860 рік. З'являється героїня, яка переглядає листівки з вранішньої пошти. Натрапляє на листа, адресованого молодому есквайрові, й одразу починає співати.

Арія здавалася зовсім непогана, проте досить-таки сумна. На щастя, нам довелось почути лише кілька тактів...

Саме так. Нема чого хвилюватись із приводу того, як Кандалові пощастило переконати щиросердого Фентона запустити свій пристрій. Можу лише сказати, що то була найбільш переконлива демонстрація того винаходу. Раптом запала цілковита тиша, голос Сари Стемп теж кудись пропав, наче хтось вимкнув звук. Усі застигли на місцях, а співачка й далі безгучно ворушила губами. Потім і вона щось усвідомила, роззявила рота й за інших обставин пронизливо завищала б, та тільки кинулась за лаштунки у зливі поштових листівок.

Тут настав неймовірний рейвах. Певний час кожен думав, ніби втратив слух, однак швидко всі збагнули, що біда загальна. Хтось із фізичного факультету здогадався, в чому справа, невдовзі серед поважної публіки в першому ряді пішли по руках клаптики паперу. Віце-президент коледжу спробував був, несамовито жестикулюючи зі сцени, закликати нас до спокою. Я був настільки знесилений од сміху, що не міг оцінити такі вишукані речі.

Нам лишалося тільки вибратись із залу, що ми й зробили так швидко, як могли. Гадаю, Кандал утік; на нього справила таке враження ця штуковина, що він навіть забув вимкнути її. Кандал боявся, бо все могло закінчитися для нього лінчуванням. Що ж до Фентона, то ми, на жаль, ніколи не дізнаємось, що з ним сталося. Можемо лише відтворити хід подій за тими доказами, які лишились.

Як я уявляю собі, він, напевне, зачекав, поки нікого не буде в залі, й прокрався туди, щоб вимкнути пристрій. А потім стіни коледжу струсонув вибух.

— Вибух?!

— Саме так. Я здригаюсь від думки, що нам тоді ледь пощастило врятуватись. Іще б з десяток децибелів, ще б кілька фонів — і все злетіло б у повітря, коли в залі було повно людей. Якщо хочете, можете вважати це рукою таємничого провидіння, але вибух застав на місці лише самого винахідника. Очевидно, так воно й було, принаймні він загинув, досягши своєї мети, перш ніж декан факультету добрався до нього.

— Слухайте, облиште моралізування. Що ж насправді трапилось?

— Як я вже вам казав, Фентон плавав у теорії. Якби він був розібравсь у шумопоглиначі з математичного погляду, то неодмінно виявив би власну помилку. Розумієте, суть проблеми в тому, що енергія не зникає. Навіть тоді, коли погасити один потік хвиль іншими. У цьому випадку енергія, яку ми нейтралізували, накопичується десь в іншому місті. Це нагадує підмітання підлоги в кімнаті: ви змітаєте сміття докупи в одному кінці, тоді як під килимом лишається досить непривабливий шар бруду.

Якщо ви підійдете до справи з теоретичного боку, то зрозумієте: пристрій Фентона не так заглушував звук, як накопичував його. У ввімкненому стані пристрій дійсно поглинав енергію звуку. А під час концерту трапилося фіаско. Вам стане більш зрозумілим, що маю на увазі, коли заглянете в одну з партитур композитора Едварда Інгленда. До того ж, звичайно, не можна не враховувати шум, що його створювала публіка, точніше — намагалася створити, коли

почалась паніка. Сумарна кількість енергії була, вірогідно, дивовижною й бідний шумопоглинач накопичував її. Куди вона поділася?

Я не знайомий зі схемою, мабуть, енергія потрапляла до конденсаторів силової установки. На той момент пристрій був як заряджена бомба. Останньою краплею став звук кроків Фентона, що наближався до переобтяженого апарата, який більше не міг витримати й вибухнув.

Якийсь час усі мовчали, можливо, вшановуючи пам'ять покійного Фентона. Потім Ерік Мейн, який останні хвилин десять бубонів у кутку над своїми розрахунками, проштовхався крізь кільце слухачів, агресивно випростав руку, затиснувши в ній клаптик паперу.

— Послухайте! — сказав він.— Все-таки я мав рацію. Ця штуковина не могла працювати. Співвідношення фази й амплітуди...

Гаррі Первіс не дав йому договорити.

— Саме так я й говорив,— мовив він заспокійливо.— Вам слід було слухати. На жаль, Фентон обрав нелегкий шлях до мети.

Гаррі Первіс поглянув на годинника й не без підстави заспішив геть:

— Господи! Як плине час. Наступного разу нагадайте мені розповісти вам про незвичайне явище, яке ми спостерігали через новий протоновий мікроскоп. Це ще дивовижніша історія.

Він був уже на порозі, коли Джордж Вітлі оволодів собою.

— Послухайте,— розгублено промовив він,— як могло статися, що ми нічого про це не чули раніше?

Гаррі Первіс застиг, часто пихкаючи люлькою, яка знов почала працювати як хімічний завод, і кинув через плече:

— Нам лишалось одне. Адже ми не хотіли скандалу — De mortuis aut bene, aut nihil[3],— розумієте. Крім того, за даних обставин чи не здається вам, що було б краще, ну-у, зам'яти цю справу? Бажаю вам усім доброї ночі.

[1] Рарефакція (англ.) — розрідження звукових хвиль.